

Lexilijsten en Lexiconlijsten

Oudervragenlijsten voor de taalontwikkeling

Liesbeth Schlichting en Henk Lutje Spelberg

Introductie

Dit artikel beschrijft Nederlandse oudervragenlijsten met betrekking tot de vroege taalontwikkeling. Het gaat om de Lexilijst Nederlands, die de taalproductie meet van Nederlandse kinderen, de Lexilijst Begrip, die het taalbegrip meet van Nederlandse kinderen en voorts drie oudervragenlijsten die de taalproductie meten van migrantenkinderen, namelijk de Lexiconlijst Tarifit-Berbers, de Lexiconlijst Marokkaans-Arabisch en de Lexiconlijst Turks.

Inleiding

Het testen van zeer jonge kinderen is arbeidsintensief en blijkt door diverse kindfactoren ook niet altijd goed mogelijk. Om toch kwantitatieve gegevens te verkrijgen worden internationaal veelal oudervragenlijsten met betrekking tot de vroege taalontwikkeling ingezet. In dit artikel beschrijven wij de twee meest gebruikte Amerikaanse lijsten en de lijsten die in Nederland zijn ontwikkeld en genormeerd: de Lexilijst Nederlands (Schlichting & Lutje Spelberg, 2002), de Lexilijst Begrip (Schlichting & Lutje Spelberg, 2007) en de tweetalige Lexiconlijsten (Schlichting, 2006). Over deze lijsten is door ons uitgebreid gerapporteerd in publicaties voor jeugdartsen (Schlichting & Lutje Spelberg, 2003, 2008; Schlichting et al., 2007; Schlichting et al., 2008). In logopedische kringen lijken de eigenschappen van deze lijsten nog niet algemeen bekend te zijn. In de toekomst van de taaldiagnostiek zullen de Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip van groter belang worden. Dit omdat de nieuwe versie van de Schlichting Test voor Taalproductie (Schlichting & Lutje Spelberg, in voorbereiding) en de nieuwe Schlichting Test voor Taalbegrip (Schlichting & Lutje Spelberg, in voorbereiding) een leeftijdsbereik zullen hebben van de leeftijd van 2;0 jaar tot 7;0 jaar, en dus niet vanaf 15 maanden zoals de huidige tests. Voor kinderen onder de 24 maanden zal men een beroep kunnen doen op de Lexilijsten Nederlands en Begrip.

Amerikaanse lijsten

In het Amerikaanse taalgebied wordt al jaren gewerkt met de MacArthur Bates Communicative Development Inventories (MCDI) (Fenson et al., 1994) en met het Language Development Survey (Rescorla, 1989). De MCDI bestaat uit twee instrumenten: Words and Gestures voor kinderen van 8-16 maanden, en Words and Sentences voor de kinderen van 16-30 maanden. Words and Gestures, voor de kinderen van 8-16 maanden dus, bevat onder meer een gebarenlijst en een woordenlijst met 393 woorden. Met de woordenlijst van Words and Gestures wordt zowel het taalbegrip als de taalproductie gemeten. Dat doet de lijst door bij elk woord te vragen of het kind dit woord volgens de ouders alleen begrijpt of begrijpt én zegt. Words and Sentences voor de kinderen van 16-30 maanden meet alleen de taalproductie. Words and Sentences bevat verschillende secties met als belangrijkste een lijst van 680 woorden. De MCDI is opgezet voor researchdoeleinden; voor klinisch onderzoek was het instrument te uitgebreid. Daarom is in een later stadium een verkorte versie van Words and Sentences uitgebracht, de zogenaamde Short version, die alleen de actieve woordenschat meet met een selectie woorden uit de langere woordenlijst. De MCDI heeft in veel landen navolging gevonden. Nu, anno 2009, zijn er lijsten ontwikkeld in 40 talen (zie Website MCDI). Voor het Vlaams werden ver-

sies ontwikkeld van beide Communicative Development Inventories, dus voor 8-16 en voor 16-30 maanden (Zink & Lejaegere, 2001) en later ook de Korte vormen (Zink & Lejaegere, 2003). Alle drie de lijsten werden in Vlaanderen genormeerd.

Het Language Development Survey (Rescorla, 1989) is speciaal ontworpen als klinisch instrument en meet de taalproductie van kinderen van 24 maanden door ouders op een woordenlijst de woorden aan te laten kruisen die hun kind zegt. De lijst bevat 309 woorden in 14 semantische categorieën, en vraagt de ouders naar tweewoordzinnen. Er is veel onderzoek gedaan naar de validiteit van de lijst die uitstekend bleek te zijn (Klee et al., 1998).

Nederlandse lijsten

Voor het Nederlands is naar model van het Language Development Survey van Rescorla een originele Nederlandse versie ontwikkeld, de Lexilijst Nederlands (Schlichting & Lutje Spelberg, 2002, 2003). De Lexilijst Nederlands is een lijst met woorden en zinnestjes die in de taal van jonge Nederlandse kinderen voorkomen. De lijst is bedoeld om bij kinderen van 15 tot en met 27 maanden na te gaan of zij zich ontwikkelen overeenkomstig leeftijdgenootjes op het gebied van de taalproductie. Ouders kruisen op de lijst aan welke woorden en zinnestjes hun kind zegt.

Naast de Lexilijst Nederlands is de Lexilijst Begrip ontwikkeld (Schlichting & Lutje Spelberg, 2007). De Lexilijst Begrip is een lijst met woorden en zinnestjes die voorkomen in het taalaanbod aan jonge Nederlandse kinderen. Deze lijst onderzoekt bij kinderen van 15-25 maanden of zij zich ontwikkelen overeenkomstig hun leeftijdgenootjes op het gebied van het taalbegrip. Dit doet de lijst door ouders te vragen die woorden en zinnen op de lijst aan te kruisen die hun kinderen volgens hen begrijpen.

In de Lexilijsten worden productie en begrip dus op aparte lijsten getoetst, en niet op één lijst zoals in de Amerikaanse lijst Words and Gestures. De reden hiervoor is dat in verschillende onderzoeken bleek dat met name door lager opgeleide ouders het onderscheid tussen productie en begrip niet altijd goed wordt gemaakt, vermoedelijk omdat hen tegelijk van één woord wordt gevraagd of hun kind dit woord begrijpt of begrijpt én zegt. Dat heeft dan tot gevolg dat woorden die kinderen wel begrijpen, maar niet zeggen, soms gescoord worden bij : begrijpt én zegt, in plaats van alleen maar bij begrijpt (Reese & Reed, 2000). Om dit soort problemen te vermijden zijn voor Nederland twee lijsten naast elkaar beschikbaar: één voor de taalproductie, de Lexilijst Nederlands, en één voor begrip, de Lexilijst Begrip.

Voor kinderen van een aantal etnische minderheden zijn de Lexiconlijsten ontwikkeld (Schlichting, 2006). Dit zijn tweetalige lijsten met woorden en zinnestjes uit de gesproken taal van jonge Marokkaanse en Turkse kinderen. Naast de moedertaal worden de woorden en zinnestjes ook in het Nederlands weergegeven. Ouders kruisen in beide talen op de lijst aan welke woorden en zinnestjes hun kind zegt. Er zijn drie tweetalige Lexiconlijsten: Marokkaans-Arabisch/Nederlands, Tarifit-Berbers/Nederlands en Turks/Nederlands. De lijsten zijn bedoeld om bij kinderen van circa 20 tot en met 30 maanden na te gaan of zij zich op het gebied van de taalproductie ontwikkelen overeenkomstig leeftijdgenootjes met dezelfde moedertaal.

De Lexilijsten en Lexiconlijsten kunnen gebruikt worden door de logopedist, de jeugdverpleegkundige, de jeugdarts, en allen die gewend zijn nauwkeurig met testgegevens om te gaan. In de paragrafen hieronder gaan wij dieper in op de eigenschappen van de verschillende lijsten.

Lexilijst Nederlands

Beschrijving van het instrument

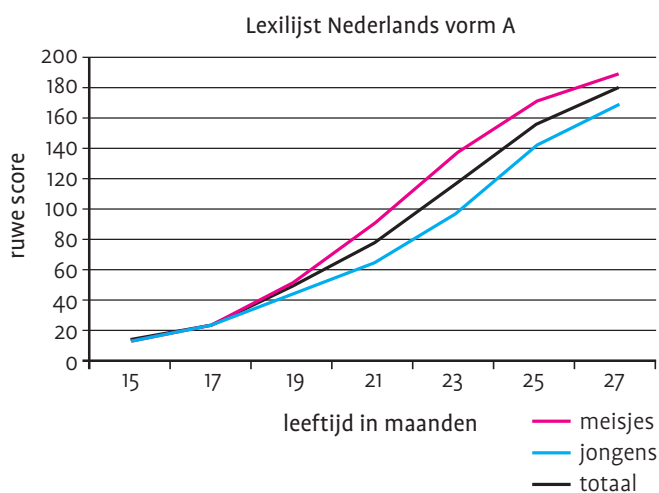
De Lexilijst Nederlands is een lijst met woorden en zinnestjes. De ouders kruisen aan welke woorden hun kind spontaan zegt. Daarbij is het niet van belang of het kind de woorden goed uitspreekt. Het gaat erom dat de ouder begrijpt wat het kind bedoelt. Er zijn twee gelijkwaardige versies van de Lexilijst Nederlands: A en B. Beide vormen beslaan één A4 aan twee zijden bedrukt en tellen 274 items (263 woorden en 11 zinnestjes). De lijsten A en B kunnen door elkaar gebruikt worden. De items van de Lexilijst Nederlands zijn geordend in 15 semantische rubrieken. Voor de Lexilijsten Nederlands A en B zijn per maand normen ontwikkeld. Deze worden uitgedrukt in de zogenaamde Lexiquotiënten (LQ's). Dit zijn standaardscores die een gemiddelde hebben van 100 en een standaarddeviatie van 15.

De woordenschatproductie op zich is een goede maatgever voor de algehele taalontwikkeling. Uit onderzoek blijkt dat de taalproductie zoals gemeten met instrumenten als de Lexilijst hoog correleert met de taalontwikkeling in zijn totaliteit (Berglund & Eriksson 2000; Burden et al., 1996). Ook bij afnamen van de Reynell en de Schlichting Tests (Schlichting et al., 1995) bleek dat de actieve woordenschat zoals gemeten met de Test voor Woordontwikkeling hoog correleert met de andere testcores: de correlaties van de Test voor Woordontwikkeling met de Test voor Zinsontwikkeling en de Reynell Test voor Taalbegrip zijn ruim boven .60 (Van Eldik, 1998, p. 142).

Resultaten van het normeringsonderzoek van de Lexilijst Nederlands

In het landelijk ijkingsonderzoek werden alle woorden die op de lijsten A en B voorkomen voorgelegd aan ouders van kinderen in de leeftijd van 15, 17, 19, 21, 23, 25 en 27 maanden. De ouders kregen de lijst per post toegestuurd met een verklarende brief waarin hen gevraagd werd mee te werken. Tevens werd de ouders gevraagd om gegevens te verschaffen betreffende zwangerschapsduur en de taal die thuis als eerste taal gesproken werd. Uiteindelijk werden de normen van de Lexilijst Nederlands gebaseerd op de ingevulde lijsten van 809 kinderen. De steekproef was niet helemaal representatief voor de Nederlandse bevolking omdat het laagste niveau enigszins oververtegenwoordigd was. Dit heeft geen effect gehad op de scores.

De gemiddelde aantallen aangekruiste items liepen op met de leeftijd, over-

Figuur 1. Lexilijst A: verloop van de gemiddelde ruwe score (aantal aangekruiste woorden, inclusief zinnen) afgezet tegen leeftijd in maanden voor meisjes (n=398), jongens (n=411) en het totaal aantal proefpersonen (n=809).

eenkomstig de verwachting (zie figuur 1). De correlatie van de scores met leeftijd was .71. Uit figuur 1 kunnen we niet alleen aflezen dat kinderen meer woorden kennen naarmate zij ouder zijn, maar ook dat meisjes zich sneller ontwikkelen op het gebied van de actieve woordenschat dan jongens. Die verschillen waren significant en aanzienlijk. Dit heeft tot gevolg gehad dat er voor de Lexilijst Nederlands drie normtabellen zijn: een algemene normtabel, een normtabel voor jongens en een voor meisjes.

Bij geen enkele leeftijdsgroep vonden we significante verschillen tussen kinderen van moeders met verschillende opleidingsniveaus.

De betrouwbaarheid van de Lexilijst Nederlands bleek zeer hoog te zijn, namelijk van .97 tot .99 afhankelijk van de leeftijdsgroep. De validiteit van de Lexilijst Nederlands werd met een eerdere versie, namelijk de Lexilijst uit 1995, al onderzocht. Met de nieuwe Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip werd opnieuw validiteitsonderzoek gedaan. Het verslag hiervan vindt u in paragraaf 4 hieronder.

Lexilijst Begrip

Beschrijving van het instrument

De Lexilijst Begrip bestaat uit 225 woorden en zinnestjes die passen bij de leeftijd van jonge Nederlandstalige kinderen. De ouders kruisen aan welke woorden of zinnestjes hun kind begrijpt. De items zijn ingedeeld in 12 semantische rubrieken. Voor de keuze van de items is uitgegaan van de woorden in de Lexilijst Nederlands en van de lijst van de eerste 1000 woorden (Schlichting et al., 2005). Daarbij zijn die items geselecteerd waarbij de ouders goed in staat zouden zijn om te beoordelen of hun kind dat woord kent. Dat is namelijk voor inhoudswoorden als gooien en slak veel makkelijker dan voor grammaticale woorden zoals hij/zij en voor woorden met een minder duidelijk omschreven betekenis zoals even en moeten.

De aanvangsleeftijd van 15 maanden is gekozen omdat zich normaal ontwikkelende kinderen van 15 maanden al een flink aantal woorden begrijpen (Van der Meulen et al., 2002). De bovengrens van 25 maanden is gekozen, om te zorgen dat de gegevens betrouwbaar blijven. Naarmate kinderen ouder worden en meer woorden kennen wordt het namelijk moeilijker voor ouders om vast te stellen of hun kind dat woord al of niet begrijpt.

Voor de Lexilijst Begrip zijn er, evenals bij de Lexilijst Nederlands, per maand normen ontwikkeld. Deze worden uitgedrukt in de zogenaamde Lexibegripsquotiënten (LBQ's). Dit zijn standaardscores die een gemiddelde hebben van 100 en een standaarddeviatie van 15.

Resultaten van het normeringsonderzoek van de Lexilijst Begrip

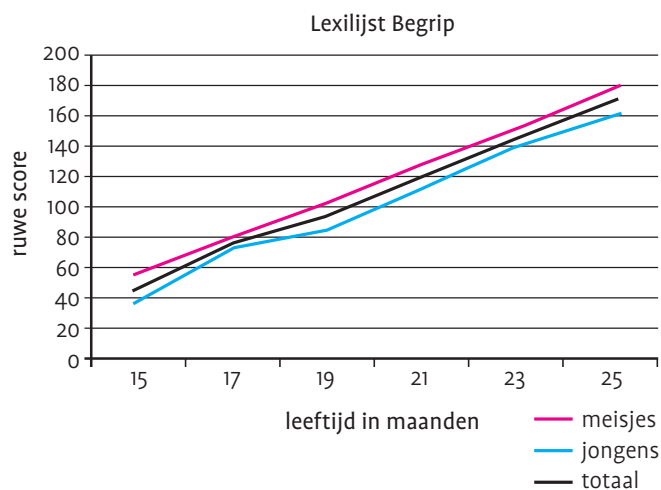
In het landelijk ijkingsonderzoek werd de Lexilijst Begrip voorgelegd aan ouders van kinderen in de leeftijd van 15, 17, 19, 21, 23 en 25 maanden.

De ouders kregen de lijst per post toegestuurd met een verklarende brief waarin hun medewerking gevraagd werd. Tevens werd de ouders gevraagd gegevens te verschaffen betreffende zwangerschapsduur en de taal die thuis als eerste taal gesproken werd. Uiteindelijk werden de normen van de Lexilijst Begrip gebaseerd op de ingevulde lijsten van 519 kinderen. De steekproef was representatief voor de Nederlandse bevolking. Er zijn geen aparte normtabellen voor jongens en meisjes, omdat de verschillen tussen meisjes en jongens wel significant waren, maar niet aanzienlijk. In figuur 2 is dat te zien, evenals dat de gemiddelde aantallen aangekruiste items toenamen met de leeftijd, zoals dat verwacht wordt bij een ontwikkelingstest. De correlatie van de scores met leeftijd was .75.

De scores op de Lexilijst Begrip correleerden bij de leeftijdsgroepen 19, 23 en 25 maanden significant ($p < .05$) met de opleiding van de moeder. Het gaat om correlaties tussen .30 en .40. Hoewel het beeld wat wisselend is, lijkt het er op dat vooral bij de oudere kinderen deze samenhang bestaat. Uiteraard is het niet te zeggen of het taalbegrip van het kind samenhangt met de opleiding van de moeder, of dat de beoordeling van het taalbegrip door de moeder

samenhangt met haar opleiding. Nader onderzoek zal hier duidelijkheid moeten scheppen.

De betrouwbaarheid van de Lexilijst Begrip bleek, net zoals bij de Lexilijst Nederlands, zeer hoog te zijn, namelijk van .97 tot .98, afhankelijk van de leeftijdsgroep. De test-hertestbetrouwbaarheid, bepaald in een onderzoek bij 36 kinderen, bleek .84 te zijn. Bij de eerste afname waren de kinderen 16.9 maanden

Figuur 2. Lexilijst Begrip: verloop van de gemiddelde ruwe score (aantal aangekruiste woorden, inclusief zinnen) afgezet tegen leeftijd in maanden voor meisjes (n=242), jongens (n=270) en het totaal aantal proefpersonen (n=519).

den oud, en het interval tussen de twee afnamen was circa vijf maanden. De gevonden waarde van de test-hertestbetrouwbaarheid mag als uitstekend worden beschouwd, (mede) gezien de lengte van het interval tussen de twee afnamen.

Validiteit van de Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip

In 2007 werden twee validiteitsstudies uitgevoerd. De eerste van deze twee onderzoeken was gericht op het bepalen van de 'begripsvaliditeit', de mate waarin een test meet wat hij zou moeten meten (vrij naar Drenth & Sijtsma, 1990). Dit wordt bepaald door samenhang te bepalen met andere tests waarvan bekend is dat ze dezelfde taalaspecten meten. Overigens kan de samenhang met leeftijd (zie de paragrafen 2 en 3) ook als een aanwijzing voor de begripsvaliditeit worden gezien, omdat de Lexilijsten als ontwikkelingstests kunnen worden beschouwd.

Bij het tweede onderzoek ging het om de 'predictieve validiteit', de mate waarin de taalvaardigheid op een later moment in de ontwikkeling kan worden voorspeld vanuit de scores op de Lexilijsten. In deze studie ging het om scores op andere taaltests die ruim een jaar later zijn afgenomen.

Begripsvaliditeit

Het eerste onderzoek is uitgevoerd in het kader van een practicumopdracht door studenten van de afdeling Logopedie van de Hanzehogeschool

Groningen (Wijkamp, 2007). Als validatietests werden de Reynell Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie afgenomen. Uit de scores op de Reynell Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie (Zinsontwikkeling en Woordontwikkeling) tezamen werd een algemeen taalquotiënt afgeleid: het TaalQ, berekend als het gemiddelde van de drie quotiënt-scores.

Het onderzoek werd uitgevoerd bij 71 kinderen (40 jongens en 31 meisjes met een gemiddelde leeftijd van 22.4 maanden. De correlaties tussen de standaardcores op de Lexilijst Nederlands (LQ) en de Lexilijst Begrip (LBQ) met de standaardcores op de validerings-instrumenten waren alle significant (zie tabel 1). De laagste correlatie werd gevonden tussen de Lexilijst Begrip en de Test voor Zinsontwikkeling, namelijk .22; de hoogste tussen de Lexilijst Nederlands en de Test voor Woordontwikkeling: .61.

Het patroon van correlaties in tabel 1 is wat je zou verwachten gezien de meetpretenties van beide Lexilijsten. De Lexilijst Nederlands correleert het hoogst met de productieve woordenschat (WQ) en het laagst met Taalbegrip, terwijl de Lexilijst Begrip met zowel woordenschat als taalbegrip het hoogst correleert en tamelijk laag met expressieve grammaticale ontwikkeling. Uit de substantiële correlaties met het Taalquotiënt blijkt dat beide Lexilijsten een beroep doen op de algemene taalvaardigheid. Het geheel vormt dan ook een goede bijdrage aan de begripsvaliditeit van beide Lexilijsten.

Predictieve validiteit

Het tweede onderzoek naar de validiteit van de Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip werd uitgevoerd door studenten van de logopedieopleidingen van de Hanzehogeschool te Groningen en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen in het kader van hun afstudeeropdracht. Het doel van dit onderzoek was te kijken hoe goed de Lexilijsten de taalvaardigheid ruim een jaar na afname konden voorspellen. Bij 83 kinderen bij wie de beide Lexilijsten waren afgenomen werden ongeveer 13;6 maanden later de Peabody Picture Vocabulary Test NL-III (PPVT; Dunn et al., 2005), en van de Schlichting Test voor Taalproductie

Variabele	Taalbegrip (TBQ)	Zinsontwikkeling (ZQ)	Woordontwikkeling (WQ)	Taalquotiënt (TaalQ)
Lexilijst Nederlands (LQ)	.41	.52	.61	.59
Lexilijst Begrip (LBQ)	.52	.22	.52	.51

Alle correlaties zijn significant ($p < .001$; bij de correlatie van .22 geldt $p = .033$).

Tabel 1. Correlaties van de Lexilijst Nederlands (LQ) en de Lexilijst Begrip (LBQ) met andere gelijktijdig afgenomen taalinstrumenten.

Variabele	PPVT (WBQ) ¹	Zinsontwikkeling (ZQ) ²	Woordontwikkeling (WQ) ³	Taalquotiënt (TaalQ) ⁴
Lexilijst Nederlands (LQ)*	.45	.39	.45	.52
Lexilijst Begrip (LBQ)*	.42	.38	.49	.52
Lexibegrip (LBQ) bij...				
kinderen tot 21 maanden**	.29	.20	.44	.37
kinderen vanaf 21 maanden*	.58	.56	.54	.70

*) Alle correlaties zijn significant ($p < .001$).

**) Alle correlaties, met uitzondering van die met ZQ, zijn significant ($p = .023$ tot $.001$).

1) WBQ: het Woordbegripsquotiënt van de Peabody Picture Vocabulary Test NL-III.

2) ZQ: het Zinsquotiënt van de Test voor Zinsontwikkeling.

3) WQ: het Woordquotiënt van de Test voor Woordontwikkeling.

4) TaalQ: Taalquotiënt; een algemene taalmaat, berekend als gemiddelde van TBQ, ZQ en WQ.

Tabel 2. Correlaties van de Lexilijst Nederlands (LQ) en de Lexilijst Begrip (LBQ) met taaltests die ruim een jaar later zijn afgenomen.

de Test voor Zinsontwikkeling en de Test voor Woordontwikkeling (Schlichting et al., 1995) afgenomen. Uit de scores op deze instrumenten is eveneens een algemeen taalquotiënt afgeleid: het TaalQ. De Lexilijsten bleken een bevredigende voorspelling te geven van de taalvaardigheid ruim 13/14 maanden later. De predictieve validiteitscoëfficiënten worden gegeven in tabel 2. De Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip bleken beide .52 te correleren met het TaalQ ruim een jaar later. De correlaties in tabel 2 zijn, gegeven het interval van ruim een jaar, alleszins bevredigend te noemen. Met name valt op dat correlatie met de algemene taalvaardigheid aanzienlijk hoger is als de Lexilijst Begrip wat later, dus vanaf 21 maanden wordt afgenomen.

Lexiconlijsten

Voor migrantenkinderen onder de 4 jaar ontbrak het aan instrumenten om hun taalontwikkeling te meten, om de simpele reden dat Nederlandstalige instrumenten daar niet geschikt voor zijn omdat deze uitgaan van het Nederlands als eerste taal. Als het de bedoeling is een diagnose over mogelijke specifieke taalproblemen van migrantenkinderen te stellen, dan zal ook naar de eerste taal moeten worden gekeken. Om die reden werden voor drie groepen kinderen tweetalige ouder vragenlijsten ontwikkeld. Voor de Turkse kinderen werd dat de Lexiconlijst Turks. Migranten van Marokkaanse herkomst spreken overwegend een Berbertaal, namelijk Tarifit, ook wel Rif-Berbers of Riffijns genoemd. Daarnaast heeft ongeveer 30% van de Marokkanen in Nederland en Vlaanderen het Marokkaans-Arabisch als moedertaal. Voor deze twee Marokkaanse groepen werden daarom twee verschillende instrumenten ontwikkeld: de Lexiconlijst Tarifit-Berbers en de Lexiconlijst Marokkaans-Arabisch.

De Lexiconlijsten zijn gemodelleerd naar de Lexilijst Nederlands. Zij bevatten woorden en zinnestjes in het Turks, Tarifit-Berbers of Marokkaans-Arabisch. De lijsten zijn echter niet ééntalig, maar tweetalig. Dat wil zeggen dat naast elk Turks of Marokkaans woord het Nederlandse equivalent wordt gegeven. De ouders kruisen de woorden aan die hun kind zegt. Hetzelfde concept kan dus in één taal of in twee talen worden aangekruist.

De reden voor deze manier van scoren is dat in een groot aantal migrantengezinnen het kind tweetalig wordt opgevoed. Echter in elk gezin is de balans tussen de moedertaal en het Nederlands anders. Daarom worden de aangekruiste woorden en zinnestjes van de moedertaal en het Nederlands opgeteld om te komen tot een gestandaardiseerde score. Voor het ene kind zal dit betekenen dat het aandeel Nederlands groot is, voor het andere kind zal dat minder zijn. We meten met de Lexiconlijsten dus de woordenschat ongeacht de taal waarin de kinderen die woorden zeggen. Het leeftijdsbereik van de Turkse lijst loopt van 24 tot en met 31 maanden, van de Tarifit-Berberse lijst van 20 tot en met 30 maanden en van de Marokkaans-Arabisch lijst van 20 tot en met 28 maanden.

Voor de Lexiconlijsten zijn er, evenals bij de Lexilijsten, per maand normen ontwikkeld. Deze worden uitgedrukt in de zogenaamde Lexiquotiënten (LQ's) Turks, Tarifit-Berbers en Marokkaans-Arabisch. Dit zijn standaardcores die een gemiddelde hebben van 100 en een standaarddeviatie van 15. Er zijn geen aparte normtabellen voor jongens en meisjes berekend, omdat de verschillen tussen meisjes en jongens wel significant waren, maar niet aanzienlijk.

Constructie van de Lexiconlijsten

Voor de constructie van de tweetalige Lexiconlijsten werd allereerst de Lexilijst Nederlands (zowel de items van vorm A als van vorm B) in de drie talen vertaald om zo te komen tot voorlopige constructielijsten. De constructielijsten bevatten ongeveer 500 items in de eerste taal en daarbij de Nederlandse vertaling. Deze lijsten werden door moedertaalsprekers in interviews met de ouders voor een aantal migrantenkinderen ingevuld. Daarnaast werd de ouders gevraagd naar woorden die hun kinderen zeiden maar die niet op de Lexi-

conlijst voorkwamen. Deze woorden werden aan de lijsten toegevoegd, maar waren gering in getal. Op grond van de interviews ontstonden de Lexiconlijsten voor de normering. Op de Lexiconlijsten zijn behalve een aantal vragen aan de ouders betreffende de persoonsgegevens ook vragen opgenomen naar de moedertaal van de vader en de moeder, en naar de taal die thuis hoofdzakelijk met het kind wordt gesproken. De instructie en de vragen zijn zowel in de moedertaal als het Nederlands gegeven.

Resultaten van het normeringsonderzoek van de Lexiconlijsten

De selectie van proefpersonen voor de normering kon niet random uitgevoerd worden omdat er geen centrale gegevens beschikbaar zijn van de verschillende migrantengroepen. In plaats daarvan werden de data voor het Turks en een deel van die van het Tarifit-Berbers via het consultatiebureau verzameld. Dit gebeurde voor de normering van de Lexiconlijstversies Turks en Tarifit-Berbers op de Afdeling Maatschappelijke Gezondheidszorg van het Erasmus Medisch Centrum in het kader van een onderzoeksproject (De Koning, 2005). De overige data voor het Tarifit-Berbers en de data van het Marokkaans-Arabisch werden verzameld via Marokkaanse contactpersonen (Boerma, 2005). De resultaten ziet u in tabel 3.

	Turks	Tarifit-Berbers	Marokkaans-Arabisch
Totaal aantal items	540	598	500
Aantal kinderen in normgroep	225	280	266
Gemiddelde leeftijd normgroep (standaarddeviatie)	26.9 (2.0)	25.2 (2.5)	24.1 (2.6)
Gemiddeld aantal aangekruiste items in beide talen per normgroep (standaarddeviatie)	159 (86)	125 (85)	97 (73)
Gemiddeld percentage aangekruiste items eerste taal	49.3%	21.4%	18.8%
Gemiddeld percentage aangekruiste items Nederlands	10.0%	20.4%	20.1%

Tabel 3. Overzicht normeringsgegevens Lexiconlijsten.

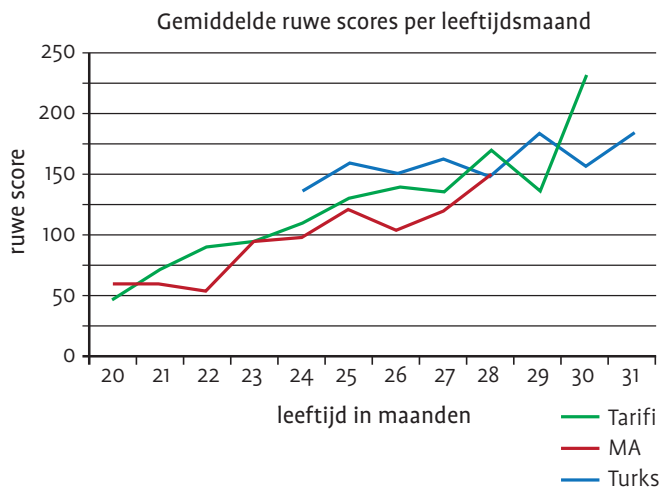
Het totaal aantal items loopt van 500 tot 598, verdeeld over de moedertaal en het Nederlands. Het aantal kinderen in de normgroepen ligt tussen de 225 en de 280, wat aan de lage kant is voor dit soort onderzoek. De gemiddelde leeftijd van de Turkse kinderen is wat hoger dan van de Marokkaanse kinderen. Dit komt ook tot uiting in de gemiddelde aantallen aangekruiste items die bij de Turkse kinderen het hoogste is. In figuur 3 wordt de samenhang met leeftijd grafisch weergegeven.

Samenhang opleiding ouders en geslacht met de ruwe scores

Wat betreft samenhang tussen het opleidingsniveau van de ouders vonden we een lage positieve correlatie tussen het opleidingsniveau en het aangekruiste aantal items, de ruwe scores, bij de Tarifitsprekende vaders en bij de Turkse vaders en moeders. Deze correlaties zijn echter niet significant. Voor het Marokkaans-Arabisch zijn geen gegevens beschikbaar met betrekking tot de opleiding van de ouders.

In tegenstelling tot de resultaten van de Nederlandse kinderen op de Lexilijst Nederlands zagen we bij de Turks- en Marokkaans-Nederlandse kinderen geen grote verschillen tussen jongens en meisjes. De samenhang tussen geslacht en het aantal aangekruiste woorden en zinnestjes is berekend voor alle drie de talen. In het Marokkaans-Arabisch is de correlatie .02. Dat houdt in dat er geen significant verschil is tussen meisjes en jongens. Voor de Tarifit-Berbersprekende kinderen was de correlatie met geslacht .09. Ook bij deze groep kunnen we niet spreken van een significant verschil tussen jongens en meisjes. Bij de Turkse kinderen was de correlatie van ruwe score met geslacht .14 (significant op .05 niveau). Dat wil zeggen dat er een klein verschil was tussen jongens en meisjes.

De betrouwbaarheid van de Lexiconlijsten bleek zeer hoog te zijn. De waarden liepen van .97 tot en met .99 voor het Marokkaans-Arabisch en van .94 tot en met .99 voor het Tarifit-Berbers. Bij de Turkse kinderen waren alle waarden .99. Een opvallend resultaat was dat de Turkse kinderen, die gemiddeld een score hadden van bijna 60% aangekruiste woorden, veel meer woorden in het Turks

Figuur 3. Verloop van de gemiddelde ruwe score afgezet tegen leeftijd in maanden voor het totaal aantal Tarifit-Berbersprekende proefpersonen (n= 280), Marokkaans-Arabischsprekende proefpersonen (n=266) en Turksprekende proefpersonen (n=225).

zeiden, namelijk 49% terwijl slechts 10% van de aangekruiste items Nederlands was. Bij de twee groepen Marokkaanse kinderen ligt dat heel anders. Daar werden ongeveer evenveel woorden aangekruist in de moedertaal als in het Nederlands. Een verklaring zou kunnen zijn dat de Turkse kinderen thuis hoofdzakelijk hun oorspronkelijke taal spreken, terwijl dat bij de Marokkaanse kinderen veel minder het geval is.

Validiteit Lexiconlijsten

Met de Lexiconlijsten is nog maar beperkt validiteitsonderzoek uitgevoerd. Afgezien van de samenhang met leeftijd (zie paragraaf 5) kan voorlopig alleen het volgende onderzoek worden genoemd.

Onderzoek bij Tarifit-Berbers en Turks

Bij het onderzoeksproject van het Erasmus Medisch Centrum in het kader van de normering, is per kind bepaald of het verwezen moest worden naar een Audiologisch Centrum. De beslissing om te verwijzen was steeds gebaseerd door een 'voorlopig LQ', toe te passen op de score op de Lexiconlijst. De voorlopige LQ's werden bepaald op grond van de normen van de Lexilijst Nederlands. Dit omdat de normen voor de Lexiconlijsten nog niet beschikbaar waren. Op het Audiologisch Centrum zijn de verwezen kinderen nader onderzocht. De klinici aldaar concludeerden uit de bevindingen, dat Turkse of Marokkaanse kinderen met een voorlopig LQ van 70 of lager terecht voor nader onderzoek waren verwezen. Bij deze kinderen werden namelijk in de meeste gevallen op het Audiologisch Centrum eveneens achterstanden aangetoond. Met name de verwezen Turkse kinderen met een voorlopig LQ onder de 70 bleken altijd een achterstand te hebben. Zie voor meer informatie De Koning (2005).

De resultaten van dit onderzoek geven uiteraard slechts een indicatie van de validiteit van de Lexiconlijsten. Niet bekend is bijvoorbeeld wat de bevindingen van het Audiologisch Centrum zouden zijn bij de niet verwezen kinderen.

Conclusie

Het onderzoek middels oudervragenlijsten om de taalvaardigheid te beoordelen is de laatste jaren sterk gestegen en neemt bij zeer jonge kinderen veel

al de plaats in van een testafname. Hiervan maken de auteurs gebruik bij de normering van de nieuwe versies van de Schlichting Test voor Taalproductie (Schlichting & Lutje Spelberg, in voorbereiding) en de Schlichting Test voor Taalbegrip (Schlichting & Lutje Spelberg, in voorbereiding), die normen vanaf de leeftijd van 24 maanden zullen geven. Immers voor de maanden vóór het tweede jaar zijn er nu de Lexilijsten. Deze lijsten voor Nederlandstalige kinderen, de Lexilijst Nederlands die de taalproductie meet en de Lexilijst Begrip die het taalbegrip meet, en de tweetalige Lexiconlijsten voor drie groepen migrantenkinderen zijn uiterst betrouwbaar gebleken. Ouders weten heel goed welke woorden en zinnestelsels hun jonge kinderen zeggen en begrijpen. Kinderen die achter zijn in hun taalontwikkeling hebben altijd problemen met de taalproductie, en in een kleiner aantal gevallen problemen met het taalbegrip. Daarom is het aan te bevelen altijd eerst de Lexilijst Nederlands af te nemen, en als de resultaten daarvan negatief zijn alsnog de Lexilijst Begrip. Bij risicogroepen raden wij aan de Lexilijst Begrip vanaf 21 maanden standaard in te zetten, met name omdat de voorspellende waarden voor de algehele taalontwikkeling vanaf die leeftijd zeer goed zijn. En deze lijst kan immers ingezet worden bij kinderen die (nog) niet spreken.

Onderzoek naar de voorspellende waarde van de Lexilijst Nederlands en de Lexilijst Begrip liet een correlatie van .52 zien met taaltesten die ruim een jaar later werden afgenomen. De test-hertestbetrouwbaarheid van de Lexilijst Begrip bleek tevens uitstekend te zijn.

Meisjes scoren over het algemeen hoger dan jongens op taaltesten. Dit effect bleek bij de Lexilijsten Nederlands zo sterk dat aparte normen voor jongens en meisjes werden gemaakt. Bij de Lexilijst Begrip waren de verschillen wel significant, maar te klein om aparte normtabellen te rechtvaardigen.

Het verschil in taalvaardigheid tussen kinderen met een moeder met een lage opleiding en een hoge opleiding hebben wij in het geheel niet gevonden bij de Lexilijst Nederlands. Dit zou er op kunnen duiden dat de eerste actieve woordenschat, van ongeveer 500 woorden, niet gevoelig is voor sociale status. Bij de Lexilijst Begrip werden wel enige verschillen gevonden. Het is inderdaad plausibel dat verschillen in taalontwikkeling tussen kinderen van moeders met een hoge en minder hoge opleiding begint bij taalbegrip.

De Lexiconlijsten meten de taalproductie van meertalige kinderen, namelijk kinderen die Turks, Tarifit-Berbers of Marokkaans-Arabisch als eerste taal hebben. Behalve de woorden in de moedertaal kruisen de ouders ook de Nederlandse woorden aan die hun kind zegt. De scores zijn gebaseerd op het totaal aantal aangekruiste woorden en zinnestelsels, ongeacht in welke taal. De verschillen tussen jongens en meisjes waren te klein om aparte normtabellen te rechtvaardigen.

Het onderzoek naar taalontwikkeling van anderstaligen is veel problematischer dan het onderzoek van Nederlandse kinderen. Dit betreft met name het werven van de proefpersonen. Dat heeft voor ons onderzoek tot gevolg gehad dat de onderzochte aantallen proefpersonen veel lager lagen dan bij het onderzoek van de Nederlandstalige kinderen en dat heeft invloed gehad op de normering.

Een tweede punt dat dit onderzoek uitwijst is dat de Turkse kinderen thuis hoofdzakelijk Turks spreken. Immers, bijna 60% van de items op de Lexiconlijst Turks was gemiddeld aangekruist, daarvan was 10% Nederlandse woorden en ruim 49% Turks. Bij de twee groepen Marokkaanse kinderen ligt dat heel anders. Ongeveer evenveel woorden werden aangekruist in de moedertaal als in het Nederlands. Een derde punt is dat de woordenschat van Turkse kinderen aanzienlijk groter lijkt te zijn dan die van de Marokkaanse kinderen, waarbij vooral de lage aantallen woorden van de Marokkaans-Arabische proefpersoonstjes opvallen.

Summary

This article describes Dutch parent report instruments for early language development, including the standardization study and the available results concerning reliability and validity. The following checklists were developed:

(1) Lexilijst Nederlands, a list based on Rescorla's Language Development Survey, which assesses language production; (2) Lexilijst Begrip, a checklist which assesses language comprehension; (3) three bilingual checklists assessing the language production of Turkish/Dutch, Tarifit-Berber/Dutch and Morocco-Arabian/Dutch speaking children.

Correspondentiegegevens

Dr. Liesbeth Schlichting, e-mail: L.Schlichting@inter.nl.net

Literatuur

- Berglund E., Eriksson, M. (2000), Communicative development in Swedish children 16-28 months old: The Swedish early communicative development inventory-words and sentences. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 133-144.
- Boerma, I. (2005), *Woordenschatontwikkeling van jonge Marokkaanse kinderen in Nederland*. Doctoraalscriptie Taalwetenschap. Universiteit van Amsterdam.
- Burden, V., Stott, C.M., Forge, J. & Goodyer, I. (1996). The Cambridge Language and Speech Project (CLASP), I, Detection of Language Difficulties at 36 to 39 months. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 38, 613-631.
- Drenth, P.J.D. en Sijtsma, K. (1990). *Testtheorie*. Houten: Van Loghum Slaterus.
- Dunn, M., Dunn, L.M. & Schlichting, L. (2005). Peabody Picture Vocabulary Test-III-NL. Amsterdam: Harcourt Test Publishers.
- Eldik, M.C.M. van (1998). *Meten van taalbegrip en taalproductie*. Groningen: Stichting Kinderstudies (dissertatie).
- Fenson, L., Dale, Ph.S., Reznick, J.S., Bates, E., Thal, D. & Pethick, J.P. (1994). Variability in Early Communicative Development. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 59 (Serial number 242, No. 5).
- Klee, Th., Pearce, K. & Carson, D.K. (2000). Improving the Positive Predictive Value of Screening for Developmental Language Disorder. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 43, 821-833.
- Koning, H.J. de (2005). *Eindverslag screening van Turkse en Marokkaanse kinderen op taalontwikkelingsstoornissen: de normering en toepasbaarheid van de Turkse en Tarifit versie van de Lexilijst*. Rotterdam: Erasmus M.C., afdeling Maatschappelijke Gezondheidszorg.
- Meulen, B.F. van der, Ruiters, S.A.J., Spelberg, H.C. Lutje & Smrkovský, M. (2002). *BSID-III-NL, deel I: praktische handleiding, Nederlandse versie*. Lisse: Swets.
- Reese, E. and Read, S. (2000). Predictive validity of the New Zealand MacArthur Communicative Development Inventory: Words and Sentences. *Journal of Child Language*, 27, 255-266.
- Rescorla, L. (1989). The Language Development Survey: A screening tool for delayed language in toddlers. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 54, 587-599.
- Schlichting, J.E.P.T. (2006). *Lexiconlijsten Marokkaans-Arabisch, Tarifit-Berbers en Turks. Instrumenten om de taalontwikkeling te onderzoeken bij jonge Marokkaanse en Turkse kinderen in Nederland. Handleiding*. Amsterdam, JIP-Uitgeverij.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (2002): *Lexilijst Nederlands: Een instrument om de taalontwikkeling te onderzoeken bij Nederlandstalige kinderen van 15-27 maanden in het kader van de vroegonderkenning*. Lisse: Swets Test Publishers.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (2003). Taalscreening bij kinderen van 15-27 maanden met de Lexilijst. *Tijdschrift voor Jeugdgezondheidszorg*, 35, 49-53.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (2007): *Lexilijst Begrip: Een instrument om het taalbegrip te onderzoeken bij kinderen van 15-25 maanden in het kader van de vroegtijdige signalering*. Amsterdam: Harcourt Test Publishers.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (in voorbereiding) *Schlichting Test voor Taalbegrip*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (in voorbereiding) *Schlichting Test*

voor *Taalproductie-II*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Schlichting, J.E.P.T., Eldik, M.C.M. van, Spelberg, H.C. Lutje, Meulen S.J. van der, & Meulen, B. van der. (1995). *Schlichting Test voor Taalproductie*. Lisse: Swets Test Services.
- Schlichting, J.E.P.T., Agt, H.M.E. van, Boerma, I., Lutje Spelberg, H.C., Koning, H.J. de. (2007) Taalscreening bij Marokkaanse en Turkse kinderen met de tweetalige Lexiconlijsten. *Tijdschrift voor Jeugdgezondheidszorg*, 39,102-106.
- Schlichting, J.E.P.T., & Lutje Spelberg, H.C. (2008). Taalontwikkeling op het consultatiebureau: onderzoek met de Lexilijsten. In: A.J.M. Bonnet-Breusers, R.A. Hirasings, K. Hoppenbrouwers, H.B.H. Rensen, & M.M. Wagenaar-Fischer (Red.) *Praktijkboek Jeugdgezondheidszorg*; Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg. 33. pp. 47-76.
- Schlichting, J.E.P.T., Van Agt, H.M.E., Boerma, I.E., Lutje Spelberg, H.C. en De Koning, H.J. (2008) Vroegtijdige taalsignalering bij Marokkaanse en Turkse kinderen. In: A.J.M. Bonnet-Breusers, R.A. Hirasings, K. Hoppenbrouwers, H.B.H. Rensen, & M.M. Wagenaar-Fischer (Red.) *Praktijkboek Jeugdgezondheidszorg*; Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg., 32, 13-27.
- Schlichting, L., Sluizer, B. & Verburg, M. (2005). *Mijn eerste Van Dale Voorleeswoordenboek (vanaf 2 jaar)*. Utrecht: Van Dale.
- Wijkamp, J.S. (2007). *Validiteitsonderzoek van de Lexilijsten*. Interne publicatie Hanzehogeschool, Groningen.
- Website MCDI: www.sci.sdsu.edu/cdi/
- Zink, I. & Lejaegere, M. (2001). *Lijsten voor Communicatieve Ontwikkeling*. Leuven: Acco.
- Zink, I. & Lejaegere, M. (2003). *N-CDIs: Korte vormen. Aanpassing en hernorming van de MacArthur Short Form Vocabulary Checklists van Fenson et al.* Leuven: Acco.

“WIJ HEBBEN ONZE EIGEN
LOGOPEDIST OP DE LOONLIJST
VAN FYSION GEZET.”

“DAARDOOR HEEFT ZIJ NU
EEN LEUKE BAAN EN HEBBEN
WIJ NIET DE RISICO'S.”

**Fysion medische mensen
is thuis in de logopedie!**

- › Tijdelijke en vaste banen
- › Korte of lange waarnemingen
- › Praktijkovername
- › Payrolling

www.fysion.nl

Telefoon **023-5541515**
E-mail logo@fysion.nl

fysion
medische mensen

VASTE BANEN
DETACHEREN & UITZENDEN
PAYROLLING
IN HEEL NEDERLAND

FYSION HÉT WERKWOORD VOOR LOGOPEDISTEN